

ГАРМОНІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА ДО ВИМОГ ЄС

В статті аналізуються стандарти якості на продукцію садівництва в Україні та країнах ЄС в контексті прагнення вступу нашої країни до даної організації.

Ключові слова: продукція садівництва, Євросоюз, органічна продукція, галузеві стандарти.

Постановка проблеми. Потенціал аграрного сектора економіки в умовах набуття Україною членства в СОТ та майбутніх євро інтеграційних перспектив певній мірі оцінюється з позицій забезпечення та гарантування стандартів якості агропродовольчої продукції. Досвід Європейського Союзу свідчить, що питання якості продукції є домінуючою проблемою для всіх країн-членів і найбільше – для претендентів на вступ до ЄС [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти побудови і функціонування систем управління якістю продукції, впровадження методів з удосконалення систем якості на підприємствах АПК, підвищення конкурентоспроможності їх діяльності постійно знаходять своє висвітлення як в зарубіжних, так і у вітчизняних наукових публікаціях. Про це йдеться у працях М. Долишнього, П. Лайка, М. Бабієнка, П. Калити, М. Проданчука, С. Мельничука, М. Мельничука, В. Ткаченка, О. Строкової, О. Фурдичка, М. Трейсі, М. Бачетта, В. Керкеса, З. Драбека, Штефана фон Крамона - Таубаделя, Х. Хокманна та ін.

Разом з тим, у політиці якості в контексті євроінтеграційних перспектив невирішеними залишаються питання стратегічного управління якістю, заснованому, по-перше, на задоволенні потреб споживача та, по-друге, на мотивації сільськогосподарських працівників до якісно і ефективно виконаної роботи. Дані питання потребують створення необхідних умов для обов'язкової і поступової гармонізації національних стандартів до міжнародних та європейських. Справедливість зазначеного підтверджується суттєвими змінами,

що відбуваються в рамках Спільної аграрної політики (САП) ЄС. Основний акцент реформ зроблено на необхідності дотримання фермерами європейських стандартів щодо збереження природи, безпеки продуктів харчування, здоров'я тварин та підтримки землі в належному стані, за що вони і отримуватимуть прямі виплати з бюджету Євросоюзу. Тобто ключовим елементом модернізації САП, починаючи з 2006 р., стає заохочування якості, а не кількості [2].

Формування цілей статі. Метою дослідження є порівняння вітчизняних та європейських стандартів на плодоягідну продукцію і визначення напрямів щодо їх подальшої гармонізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державна політика України в сфері стандартизації реалізується шляхом використання національних стандартів (ДСТУ), міждержавних стандартів, успадкованих від СРСР (ГОСТ), гармонізованих до ЄС (ДСТУ ЕМ) та до міжнародних (ДСТУ ІSO). Таким чином, склалася складна, непрозора, трирівнева система щодо вимог якості агро-продовольчої продукції та її технічного регулювання, яка не сприяє впровадженню нових технологій, внаслідок чого виникає загроза можливої втрати ринків сільськогосподарської продукції країн ЄС. Зокрема, в результаті запровадження новими членами ЄС європейських стандартів та норм технічного, санітарного, фітосанітарного, ветеринарного контролю негативний ефект для України становить 60 млн. дол. США, а загальні збитки від можливої втрати ринків сільськогосподарської продукції оцінюється на рівні 300 - 400 млн. дол. США [3].

Українські виробники виготовляють та постачають продукцію, яка не може відповідати вимогам споживачів. Однак за відсутності високоякісної продукції у великій кількості вони змушені купувати менш якісну та менш привабливу продукцію. Постачання низькоякісної продукції частково пов'язане з відсутністю належного обладнання для сортування та пакування садівницької продукції, частково – з відсутністю достатньої інформації та низькою обізнаністю виробників щодо стандартів якості.

Екологічне сільське господарство – нова тенденція у світовій економіці.

Вона виникла на противагу інтенсивним агротехнологіям, посиленому застосуванню хімічних добрив, пестицидів, гербіцидів, а також генній інженерії.

Слово «органічний» – це термін маркування, що позначає продукт, виготовлений за визначеними правилами (Organic Foods Production Act). Дана система заснована на мінімальному використанні зовнішніх біоресурсів і на діях керування, що відновлюють, зберігають і розширюють внутрішню екологічну гармонію сільськогосподарського виробництва [5]. Це комплекс екологічно безпечного ведення сільського господарства, що сприяє розвитку і підтриманню біорізноманіття, біологічних циклів і біодинамічного стану ґрунту. Крім цього, органічна технологія дозволяє вирощувати якіснішу, смачнішу та кориснішу продукцію і при цьому не шкодить навколишньому середовищу.

Особливе значення органічне землеробство має для розвитку вітчизняних фермерських господарств, характерною рисою яких є малоземелля. Так, в 2010 році в Україні нараховувалось 41906 фермерських господарств, причому лише 14,2% з них мають площу сільськогосподарських угідь більшу ніж 100 га. Тому ми вважаємо, що заняття виробництвом органічної продукції в подальшому сприятиме підвищенню прибутковості господарювання саме цієї організаційної структури.

За даними статистичного бюлетеня IFOAM (Міжнародна федерація органічного сільського господарства), налічується 31 «зелене» господарство. Їх загальна площа становить 164449 га, або 0,4% земель сільськогосподарського призначення. «УкрАгроФін» подає вдвічі більшу цифру [6]. Ці показники дали можливість Україні зайняти шістнадцяте місце серед ста країн, де проводили дослідження.

Коштують плоди органічного землеробства значно дорожче від звичайних продуктів. Так, у Європі різниця складає від 150%, а в США може сягнути 8-12 разів. Україна, з огляду на її ґрунтово-кліматичні умови, географічне розташування в центрі Європи та її давні аграрні традиції, має досить значний

потенціал як для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, так і для її споживання на внутрішньому ринку. Крім згаданого, стимулами для розвитку органічного землеробства у нас є також певні екологічні та ще більше – соціально-психологічні наслідки Чорнобильської катастрофи та інших проблем як українського, так і загальносвітового значення. Мотивуючим фактором також є нестача коштів у товаровиробників на закупівлю мінеральних добрив та дорогих хімічно синтезованих засобів захисту тварин і рослин, палива для їх внесення. Більшість потенційних українських покупців згодні купувати екологічно чисту продукцію навіть за умови, якщо ціна на неї буде на 40–50% вища, ніж на продукти, вирощені за традиційною технологією.

На відміну від європейських країн, в Україні не існує магазинів органічно здорової продукції або хоча б спеціалізованих вітрин у супермаркетах та гастрономах. Переробні структури також не розвинуті. Працівники сфери торгівлі майже не мають уявлення про сертифіковані органічні продукти. Для вітчизняних фермерів замовляти сертифікацію за власні кошти є економічно невигідно. Проблемою також є відсутність внутрішнього ринку збуту органічної продукції, як наслідок, і механізму ціноутворення на дану продукцію. Виробники часто не отримують економічної користі через відсутність попиту в межах Української держави, що значно підриває процес адаптації органічного землеробства в Україні.

В Україні існують деякі інституційні та нормативно-правові проблеми пов'язані з впровадженням органічного агровиробництва. Так, і досі не існує базового закону про органічне агровиробництво і сертифікацію органічних продуктів, системи сертифікації і контролю виробників, переробників та операторів ринку органічної продукції продуктів, державної стратегії і програми для розвитку органічного агровиробництва, інфраструктури для виробництва, пакування, маркування і збуту продукції. Доки законодавчо не буде затверджено механізм сертифікації органічної продукції, сумлінні виробники зазнаватимуть збитків через нечесних конкурентів, а покупці –

через нечесних виробників. Адже навіть аграріям переходити на органічне землеробство, якщо можна й так абсолютно безкарно ставити на свою продукцію знак екологічної якості. Та й підтримка поширення органічного виробництва незначна.

Провідну роль у формуванні стандартів та міжнародній акредитації установ, що займаються сертифікацією органічної продукції на відповідність цим стандартам відіграє Міжнародна федерація органічного сільського господарства (IFOAM) – міжнародна неурядова організація, що єднає понад 700 активних організацій-учасників у близько 100 країнах світу. Міжнародна федерація має програму добровільної міжнародної акредитації сертифікаційних установ – як членів IFOAM, так і установ, що не входять до числа її членів. Акредитація, що побудована на базових стандартах й акредитаційному критерії IFOAM проводиться незалежною компанією IOAS, заснованою федерацією. На сьогодні в IOAS вже акредитовані або знаходяться в процесі акредитації 29 сертифікаційних установ з США, Європи, Японії, Австралії, Китаю, країн Латинської Америки і т.д., на які припадає близько 50-60% світового обсягу сертифікаційних послуг [5].

Крім застосування стандартів, які не змінювалися протягом останніх років в Україні, майже не передбачається контроль якості продукції садівництва, яка реалізується на ринку свіжої продукції (наприклад, у супермаркетах чи на базарах). У Європейському Союзі контроль на ринку стосовно відповідності плодючої продукції стандартам якості здійснюється або органом влади, або контрольною організацією, яка фінансується за рахунок виробників. Остання (наприклад, Голландська служба з контролю якості (КСВ)) уповноважена Міністерством сільського господарства, а витрати контролю покриваються за рахунок підприємств, які проходять інспекцію.

На український ринок потрапляє все більш і більш приваблива імпортна продукція, яка добре калібрована та упакована. Оскільки швидко зростаючі роздрібні мережі не можуть купувати якісну продукцію у місцевих виробників, вони дедалі частіше звертаються до продукції з-за кордону (ягоди – з

Нідерландів, яблука – з Польщі). Отже, адаптація існуючих стандартів якості та встановлення функціональної організації з контролю якості є важливими питаннями для майбутнього розвитку галузі виробництва плодоягідної продукції в Україні.

Беручи до уваги причини встановлення стандартів якості, багато різноманітних міжнародних організацій займаються розробкою стандартів для харчової продукції. Серед цих організацій – Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) Організації Об'єднаних Націй (ООН), Світова організація торгівлі (СОТ), Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК ООН) та Європейський Союз (ЄС).

У межах держав-членів Європейського Союзу існує домовленість, що стандарти якості до продуктів харчування будуть встановлені на рівні ЄС. Таким чином гарантується застосування однакових стандартів в усіх країнах-членах ЄС.

На території Європейського Союзу стандарти якості для свіжих фруктів називаються маркетинговими стандартами. Європейський Союз встановив вимоги до якості певної сільськогосподарської продукції у формі постанов. Постанова діє для всіх членів ЄС, які повинні включити зміст такої постанови до свого національного законодавства. Таким чином гарантується, що маркетингові стандарти ЄС для свіжих фруктів визначають умови їх збуту у межах усього ЄС.

Маркетингові стандарти ЄС визначають мінімальні вимоги, яким має відповідати певна сільськогосподарська культура або клас якості, для збуту продукції на європейському ринку. Маркетинговий стандарт включає: визначення продукції, на яку поширюється стандарт; опис мінімальних вимог; опис стану розвитку та кондиції продукції на момент закупівлі на ринку; опис різноманітних класів, за якими можна реалізовувати продукцію; визначення розмірів (ваги, діаметра); інформацію про спосіб представлення продукції на ринку; інформацію про спосіб маркування продукції з метою ідентифікації на

ринку. Окрім того, надається інформація про наявність забруднювачів, наприклад, важких металів – кадмію та свинцю.

Окрім стандартів Європейського Союзу, Європейський економічний комітет ООН (ЄЕК ООН) розробив для Європи стандарти для свіжих фруктів. Ці стандарти та стандарти ЄС є майже аналогічними. Основна відмінність полягає у тому, що стандарти ЄЕК ООН є добровільними стандартами, а стандарти ЄС мають запроваджуватися обов'язково.

Кожна країна ЄС має інтегрувати маркетингові стандарти ЄС до свого національного законодавства. Національним організаціям або окремим підприємствам (наприклад, гуртовим ринкам, аукціонам або роздрібним мережам) дозволяється застосовувати більш жорсткі стандарти, ніж стандарти ЄС до власної продукції або до продукції своїх учасників.

У Європейському Союзі контроль за відповідністю плодоягідної продукції стандартам якості покладена на окремих держав-членів. Це означає, що кожен член ЄС має організувати власну систему контролю, яка має бути затверджена Європейського Комісією. Вирішення питання організації системи контролю на національному рівні призводить до того, що інспектування стандартів фруктів здійснюється в кожній країні по-різному [4].

Висновок. На підставі проведеного аналізу певної кількості стандартів якості слід підкреслити деякі очевидні відмінності між українськими та європейськими стандартами якості для фруктів.

1. Стандарти ЄС постійно оновлюються. Це залежить від вимог покупців або виробників стосовно непрактичності чи невідповідності певних вимог. Однак більшість українських стандартів не оновлювалися роками, а подекуди навіть походять від радянського минулого. В умовах швидкої зміни ринкової кон'юнктури необхідність оновлювати ці стандарти стає нагальною.

2. Маркетингові стандарти ЄС завжди містять класифікацію, яка поділяє сільськогосподарську культуру на три класи: клас «екстра», клас I та клас II. Чітко визначаються характеристики продукції, яка підлягає маркуванню за визначеними класами. Більшість українських стандартів не передбачає

розподілу продукції за різними класами.

3. Маркетингові стандарти ЄС не містять вимог до зберігання, так як воно є обов'язком виробника/продавця. Відправною точкою є продукція, яка сама по собі має відповідати стандартам якості.

4. Стандарти ЄС, як правило, встановлюють більше вимог до представлення продукції на ринку, а також до маркетингу продукції. Помітними відмінностями є відсутність посилання на країну чи місце походження в українських стандартах. Також в українських стандартах не визначені вимоги до однорідності продукції.

5. Українські стандарти плодоягідної продукції встановлюють максимальні рівні вмісту таких важких металів, як свинець, кадмій, ртуть, мідь, цинк та миш'як. Для виробників у ЄС максимальні рівні вмісту забруднювачів, наприклад, важких металів наведені в окремих постановах ЄС. Максимальні рівні, передбачені цими постановами ЄС, набагато жорсткіші, ніж максимально допустимі рівні, дозволені українськими стандартами, оскільки для більшості важких металів взагалі неприпустима наявність їх залишків. Максимальний рівень вмісту свинцю у персиках за Постановою ЄС (466/2001) – 0.1 мг/кг маси нетто, а за українським стандартом – 0.5 мг/кг. Однак для багатьох сільськогосподарських культур максимальний рівень кадмію за українськими стандартами у 2-3 рази жорсткіше: наприклад, 0,1 мг/кг маси нетто у персиках за постановою ЄС 466/2001, і 0,03 мг/кг - за українським стандартом.

На нашу думку, для прискорення гармонізації стандартів України до вимог ЄС необхідно здійснити слідуєчі заходи:

- Міністерству аграрної політики та продовольства України необхідно переглянути українські стандарти якості для свіжої овочевої продукції у найближчій перспективі, так як дані заходи мають важливе значення для кращого відображення в них сучасних вимог ринку.

- При перегляді існуючих стандартів для свіжих плодів Міністерство аграрної політики може користуватися стандартами якості ЄС або ж США як довідковим матеріалом і запровадити ті вимоги, які якнайкраще відповідають

кон'юнктурі українського ринку.

- При перегляді існуючих стандартів важливо взяти до уваги думку та побажання виробників, постачальників і покупців продукції як основних зацікавлених сторін.

- Міністерству аграрної політики та продовольства України необхідно розробити систему контролю відповідності продукції, що продається, вимогам стандартів, так як на даний момент немає майже ніякого контролю за збутом некондиційної продукції.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / за ред. О.М.Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
2. Зінчук Т.О. Гармонізація стандартів продукції АПК до вимог ЄС / Т.О. Зінчук // Агроінком. – 2006. – №1. – С.10-15
3. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2003 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2004. – 472с.
4. Р. Буряк Стандарти якості та система забезпечення якості у виробництві фруктів та овочів: введення в маркетингові стандарти ЄС і систему EurepGAP / Р. Буряк, Ніко де Гроот. – Київ. – 2006. – С.13.
5. Кобець М.І. Органічне сільське господарство – що це таке? / М.І. Кобець // Пропозиція. – №6. – 2006 – С. 58-62.
6. Рудницька О.В. Ринок продукції органічного землеробства в Україні / О.В. Рудницька // Агроінком. – 2006. – №1. – С. 31-34.

Аннотация. В статье анализируются стандарты качества на продукцию садоводства в Украине и странах ЕС в контексте стремления вступления нашей страны в данную организацию.

Ключевые слова: продукция садоводства, Евросоюз, органическая продукция, отраслевые стандарты.

Summary. In the article the standards of quality are analysed on green in Ukraine and countries of ES in the context of aspiration of entry of our country of this organization.

Key words: horticultural products, the European Union, organic products, industry standards.